

Bugünkü Selefilik & Batı'da Mezhep Hareketleri

Samir Amghar, çev. İzzet Er, Yusuf Özcan, İpek Kılıç, Bursa:
Emin Yayınları, 2018, 198 sayfa.

Begüm Büşra Köker*

Düşünsel temelleri hicrî 2. yüzyıla değin uzanan selefilik, İslam'ın özüne dönüş vurgusunda bulunmakla birlikte dinî metinleri literal okuma ve anlamaya önem gösteren bir harekettir. İçinde bulunduğumuz yüzyılda Batı coğrafyasının Müslüman ülkelere yönelik emperyalist eylemleri Ortadoğu ülkelerinde karşıt radikal oluşumların hızla ivme kazanmasına neden olurken, selefilik bilhassa terör eylemleriyle kamuoyunda adından sıkça sözü edilmeye başlanan bir hareket haline gelmiştir. Müslüman coğrafyada yer alan Mısır, Suudi Arabistan gibi ülkelerde etkili şekilde faaliyet gösteren hareket, 11 Eylül saldırılarıyla birlikte Batı medyasında da geniş yankı uyandırmıştır. Son zamanlarda Batılı ülkelerde kendine kayda değer oranda müntesip bulan selefilik hakkında akademi camiasında önemli bir literatür oluştuğu şüphesizdir. Bu literatüre, değerlendirmemize konu olacak Bugünkü Selefilik-Batı'da Mezhep Hareketleri isimli Dr. Samir Amghar'ın Fransızca neşrettiği ve Prof. Dr. İzzet Er, Yusuf Özcan, İpek Kılıç'ın tercümesiyle dilimize kazandırılan eser, önemli bir katkıda bulunmaktadır. Teknik olarak 198 sayfadan oluşan eserin ilk yayını 2011 yılında Paris'te La Salafisme d'aujourd'hui mouvements sectaires en Occident orijinal ismiyle gerçekleşmiş olup Türkçe tercümesi 2018 yılında Emin Yayınları'ndan çıkmıştır.

Montreal Üniversitesi Uluslararası İnceleme ve Araştırma Merkezinde araştırmacı olarak görev yapan Samir Amghar, Avrupa'da İslam, politik İslam ve radikalleşme üzerine çalışmakta olan bir sosyologdur. Amghar, Batı'da bir mezhep hareketi olarak ele aldığı selefiligi, grubun sosyalleştirme tekniklerini analiz ederek etnografik alan araştırması metodu ve mülakat yöntemiyle incelemektedir. Çalışma giriş ve sonuç haricinde iki ana başlık ve beş alt bölümden oluşmaktadır. "Selefi Galaksisi" isimli ilk başlığın altında yer alan iki bölümde hareketin tarihî arka planı, dayandığı temel ilkeler ve başlıca formları

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Felsefesi Bölümü, bgm.kkr@gmail.com

ele alınırken, “Selefi Olmak” isimli ikinci başlığın altındaki üç bölümde yazar, saha çalışmasından elde ettiği bulguları değerlendirmektedir.

Yazar, esere konu olan araştırmayı gerçekeştirmesinin amacını; dünyanın dört bir yanında, farklı sosyo-kültürel çevrelerde yetişen gençleri kendine çeken bu hareketin “mobilizasyon tekniklerini ve sosyalleşme çalışmalarını inceleyerek hareketin sosyolojik ve ideolojik evrenini inşa etmek” olarak belirtmiştir. Batı’da selefi grupların sosyalleştirme şeklinin kendilerinden olmayana karşı mesafeli davranmayla beraber kendi içlerinde bir sosyalleşme olması ve bu yönüyle “selefilik’in mezhepci bir hareket” olması eserin temel hipotezidir. Yazarın kendi ifadesi ile çalışmanın “orijinallik” de Avrupa ve Kuzey Amerika’da ki selefi hareketleri mezhep olarak incelemekten gelmektedir. Mezhebin ana dini gelenekten kopuş, heterodoks anlamına geldiğini belirten yazar, kavramın ilahiyat literatüründe sapkın bir dinî grubu nitelemek için kullanılırken, sosyologların kavramı “dünya ile negatif ilişkiye sahip grup” olarak kullandığını belirtir. İslam’da amelî ve itikâdi konularda meydana gelen ihtilaflar neticesi oluşan dinî grupların mezhep olarak bilinmesi, söz konusu metinde sekte yüklenen olumsuz anlam ile bir uyumsuzluk arz etmektedir. Gustav Mensching, mezhepleri inanç hususundaki ayrılıklar temeli üzerine bina edilen “dogmatik” ve uygulama farklılıklarından ortaya çıkan “amelî” olarak ikiye ayırmaktadır. Amelî mezheplerin, esasında mezhep değil birer ekol olduğunun bilinmesi, metni okurken yaşanacak kavram kargaşasının önüne geçmek için gereklidir.

11 Eylül hadisesiyle birlikte yükselen terörizm, temel dinamikler ve etkileri açaşından dikkat çekici hale gelirken, birçoğ şiddet hareketinin faili selefilik’e mensup gruplar olarak bilinelemiştir. Söz konusu hareketlerin medyatik konuşmalarda sıkça gündeme gelmesine rağmen akademik sahada politik İslamcılar kadar ilgi görmediğini belirten yazar, özellikle Batı’daki selefi hareketleri anlama noktasında araştırmanın önemi üzerinde durmuştur. Çalışmada kullanılan yöntem 87 grup mensubu ile gerçekeştirilen mülakatlara ek olarak araştırmacının grup üyeleriyle çeşitli faaliyetlerde zaman geçirerek alan araştırması metodundan yararlanmasıdır ki, böylelikle araştırmanın sahası güçlendirilmiştir.

Beş kısımdan oluşan eserin “İlimhılar, Siyasiler ve Devrimciler” isimli ilk bölümünde; selefilik modern dünyaya yönelik başlıca tutumları açaşından üç ayrı başlık halinde kategorize edilmiştir. İlimli selefilik, eğitim ve arınma yoluyla, İslam’ı bidatlardan temizleyerek Müslüman yaşamını düzeltme yoluna

gitmektedir. Eserde ılımlı selefliğin Batı'da okuyup Suudi Arabistan'a eğitim amacıyla gitmiş kimseler aracılığıyla Batı'da yayıldığı belirtilmektedir. İlimli seleflik, Batı'da yaşayan Müslümanların hicret yapmasını gerekli gören ve militan İslamcılığa karşı tepkili olan "dışlayıcı seleflik" ile dinî hakikate yalnız kendilerinin ulaştığı düşüncesini taşımalarına rağmen Müslüman Kardeşler veya Tebliğ gibi militan hareketleri de kabul eden "dışlayıcı olmayan seleflik" olmak üzere iki ana eğilime sahiptir. Selefiliğin bir diğer formu olan siyasi seleflik, siyasi partiler ve sendikalar kurarak iktidarda söz hakkı elde etmeyi amaçlamaktadır. Bu tür de Batı'da yaşayan Müslüman haklarını temsil amacıyla harekete geçen ve savunmacı bir tutum takınan "protestocu siyasi seleflik" ile "yönetici siyasi seleflik"tir. Siyasi selefliğin Arap dünyasında ve Batı'da faaliyet alanlarından ve önemli temsilcilerinden bahseden yazar, İslamcılarla politik selefler arasında benzer partizan yapı ve doktriner esasa sahip olmaları açısından çok ortak nokta olduğunu belirtir. Eserde ele alınan selefliğin son formu devrimci seleflik tir. Sadece vaaz ve irşadı dini faaliyet açısından yeterli görmeyen devrimci seleflerin inançlarının merkezinde "cihad" olgusu yer almaktadır. Devrimci selefliğin üç şekinden bahseden yazar, ilkinin kendi ülkelerinde, güç kullanarak İslam devleti kurmayı hedef edinen bir grupken, ikincisinin ulus-ötesi bir müdahale alanı belirleyerek hedeflerinin Hristiyan Batı'ya kaydığını belirtmektedir. Silahlı İslamî Grup (GİA) ve Tekfir gibi gruplar cihadın ilk tipi içerisinde değerlendirilirken, ikinci tipi ise el-Kaide gibi organizasyonel oluşumlar tarafından temsil edilmektedir. Cihatçı selefliğin üçüncü türünde ise şiddet ancak gayrimüslim orduları tarafından tehlikeye düşürüldüğünde Müslüman toprakları desteklemek amacıyla başvurulmuş bir araçtır. Dolayısıyla cihat ilk ikisinde olduğu gibi saldırı amacı taşımaktan ziyade savunmaya yöneliktir. Bu bölüm, selefliğin aynı bakış açısına sahip bir grup tarafından temsil edilmediğini, aksine birbirinden farklı amaç ve eyleme sahip kişi ve grupların da selefi hareket içerisinde var olduğunu göstermektedir.

"Selefiliğin Kurucu Politik Efsaneleri" isimli ikinci bölümde seleflerin üzerinde durdukları ana temalar ve ideolojik temeller sıralanarak açıklanmaktadır. Bunlardan ilki, geçmiş referanslara dönerek radikal bir değişim başlangıcı olacağı umulan "asr-ı saadetin yüceltilmesidir". Allah'ı birleme, ibadette birlik ve isim ve sıfatlarda birlik ise "birleşmiş bir ümmet nostaljisi" başlığı altında ikinci temel ideoloji olarak ele alınmaktadır. "Dıştaki ve içteki düşman" başlığı altında; Selefi düşüncede Batı'nın İslam hâkimiyetine karşı hep komplo kuracağı inancının

hâkim olduğuna değinilirken, içteki düşman Müslüman cemaatine içten tehdit yönelten bilhassa Batı’da eğitim görmüş Müslüman kişiler olarak betimlenmiştir.

Eserin “Dindarlaşma Süreci ve Gönüllü Tercih” isimli üçüncü bölümünde bireylerin selefi gruba nasıl dâhil oldukları irdelenmektedir. Batı’da selefi gruba mensup kişilerin yaş aralığı, etnik kökeni ve tahsili açısından genel bir profilini çizen yazar, selefi hareket içerisinde mühtedilerin üçte birlik bir oranla yüksek olduğunu belirtmektedir. Genel itibarıyla İslam’a giren eden kişilerin yoğunlukla selefi gruplara mensubiyeti; kişinin geçmişinden radikal bir kopuş, selefilikğin İslam’ı en doğru yaşayan ve hakikati temsil eden grup olduğu iddiaları gibi çeşitli dinamiklere dayanarak açıklanmıştır. Sosyolojide önemli bir teori olan rasyonel seçim kuramını selefi aidiyeti açıklamada kullanan yazar, mülakat yapılan bazı kimselerin selefilikği sunduğu imkânlar açısından rasyonelleştirerek öne aldığını da örnekler dâhilinde göstermiştir.

Selefi hareketin Batı’da ideolojisini nasıl yaydığına değinen yazar; kitap, kaset, konferans gibi birçok kaynağa başvurulduğunu ancak en etkili kullanılan kaynağın internet ve dini televizyonlar olduğu belirtmektedir. Selefi hareketin tebliğ faaliyetleriyle yeni üye kazandırma stratejisi ayrıntılarıyla aktarılırken, kişinin selefi grubu seçmesinden ziyade aslında selefi militanların potansiyel kişileri hedef belirleyerek o kişilere yakınlaştığının altı çizilmektedir. Çeşitli sınavlardan geçerek selefilikğe kabul edilen aday kişinin dış görünümü önem kazanıp, davranışları ve düşünceleri kontrol altında tutulurken, grup bağlılığı, aile ve devlet dâhil tüm bağlılıkların üstüne çıkmak durumundadır. Adaylık gönüllülük esasına dayandığı için sonrasında teklif edilen tüm sınırlamalar kabul edilmiş olmakta ve grupla beraber kişiye her türlü aidiyetinden daha önemli bir üst-kimlik kazandırılmaktadır. Hareket, kimlik kazandırmanın yanı sıra grup mensubuna çeşitli sorumluluklar yüklerken, kişinin özel hayatındaki yükünü de paylaşarak bu yönüyle özellikle göçmen gençler için cazip hale gelmektedir.

Dördüncü kısım olan “Seçim Cemaati ve Dini Aristokrasi” başlığı altında selefi dindarlığı incelenmektedir. Selefi ideolojide hakikatin yegâne temsilcisi olduğuna dair inanç kendilerini kurtuluşa erecek tek cemaat olarak görmelerine yol açmakta ve bu durum onları farklılaşma yoluna götürerek dış dünyaya mesafeli davranmaya itmektir. Kendi grupları içerisinde kalmak ve dış gruplarla evlilik dâhil her tür ilişkiden sakınmak selefi cemaat için bir sosyal farklılaşma stratejisidir. Toplum içinde her yönden farklılaşan ve ayrışan selefi cemaatin dini davranışlar konusunda yüksek derece hassasiyet sahibi olduğu da

bir gerçektir. Dini pratiklere bağlılıkla beraber yazar, seleflerin Arapçayı ve dini bilgileri öğrenmeye yönelik azimleri karşısında etkilendiğini ifade etmektedir.

Eserin beşinci ve son bölümü “Protesto ve Dünya ile Negatif İlişki” başlığı altında selefi grupların toplumla ilişkisi ele alınmaktadır. Başlangıçta selefi bireyin aile-içi tutumu değerlendirilirken bir sonraki adımda selefi grupların Müslüman Kardeşler başta olmak üzere diğer İslami hareketlere ve kendi içlerinde birbirlerine karşı ötekileştirici tutumlarına yer verilmiştir. Yazar son olarak selefliğin Batı'ya yönelik tutumunu ele almış ve Batı'yı eleştirmede “ilgisizlik, itiraz, kıskırtma ve propoganda” olmak üzere dört farklı tutum belirlemiştir.

Eserde, mezhepçi bir eğilim olarak ele alınan selefilik, üye kazanma stratejileri, sosyalleştirme teknikleri, dış grup algıları ve toplumsal olgulara bakışı yönüyle incelenmiş ve uzun süre sahada grup üyeleriyle vakit geçiren yazar, tezini çarpıcı konu başlıkları altında ikna edici bir şekilde delillendirmiştir. Sonuç kısmında ise yazar, üyelerin sosyal düzeylerinin yükselmesi, muhtelif tabakalardan gelen insanların çoğalması gibi sebeplerle selefi oluşumlardaki mezhepçi anlayışın gerilemeye başladığını belirterek eseri tamamlamıştır. Selefliğin eserde üç ayrı formda kategorize edilerek ele alınması, selefi oluşumları daha rahat tahlil etmeye imkân tanımıştır. Ancak yazarın belirttiği gibi katılımcıların çoğunluğunun ılımlı selefiliklerden oluşması araştırmanın sınırlılıklarından biridir. Yazarın tez çalışmasının genişletilmiş hali olan eserde akademik üslup hâkimdir. Akıcı bir dile sahip eserin günümüz seleflerini anlama noktasında içerik açısından doyurucu olduğu şüphesizdir.